

Uwarunkowania konkurencyjności rolnictwa Lubelszczyzny

Stanisław Krasowicz
Jerzy Kopiński
Andrzej Madej

Końskowola, październik 2022

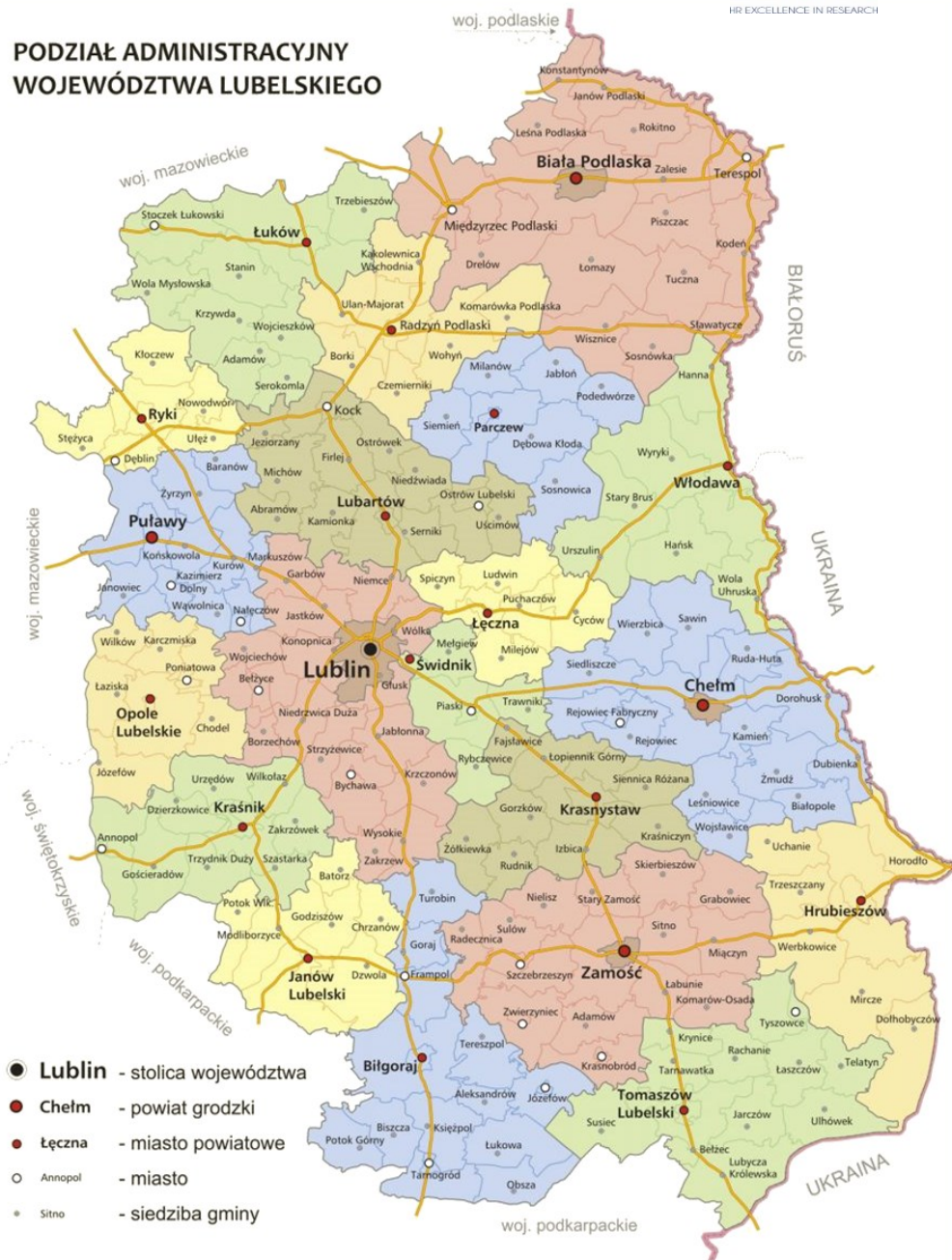
Konkurencyjność a rolnictwo

Konkurencyjność to kategoria:

- ekonomiczna;**
- często odnoszona do rynku międzynarodowego (firm, podmiotów gospodarczych);**
- stosowana w odniesieniu do rolnictwa na różnych poziomach organizacji i zarządzania produkcją rolniczą (kraj, region, gospodarstwo, pole);**
- wyznaczająca kierunki doskonalenia działalności doradczej i wsparcia rolnictwa.**

**Lubelszczyzna to region:
rolniczy, problemowy,
wewnętrznie zróżnicowany,
posiadający dobre,
nie w pełni wykorzystane
warunki do prowadzenia
produkcji rolniczej.**

PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Cel opracowania:

- prezentacja uwarunkowań przyrodniczych i organizacyjno-ekonomicznych wpływających na konkurencyjność rolnictwa Lubelszczyzny;
- porównanie zmian wskaźników charakteryzujących produkcję rolniczą województwa lubelskiego na tle Polski (innych regionów);
- wskazanie wewnętrznego zróżnicowania rolnictwa Lubelszczyzny.

Materiał:

1. Dane statystyczne GUS;
2. Wyniki badań IUNG-PIB w Puławach;
3. Opracowania eksperckie i raporty.

Metody:

1. Analizy tabelaryczne;
2. Mapy i wykresy;
3. Porównania relatywne (Polska, województwa);
4. Analizy struktury.

Regionalne zróżnicowanie rolnictwa w Polsce, w tym Lubelszczyzny

O konkurencyjności i znaczeniu rolnictwa w ujęciu regionalnym decyduje wiele czynników, będących pochodną warunków przyrodniczych i organizacyjno-ekonomicznych.

Główne czynniki to:

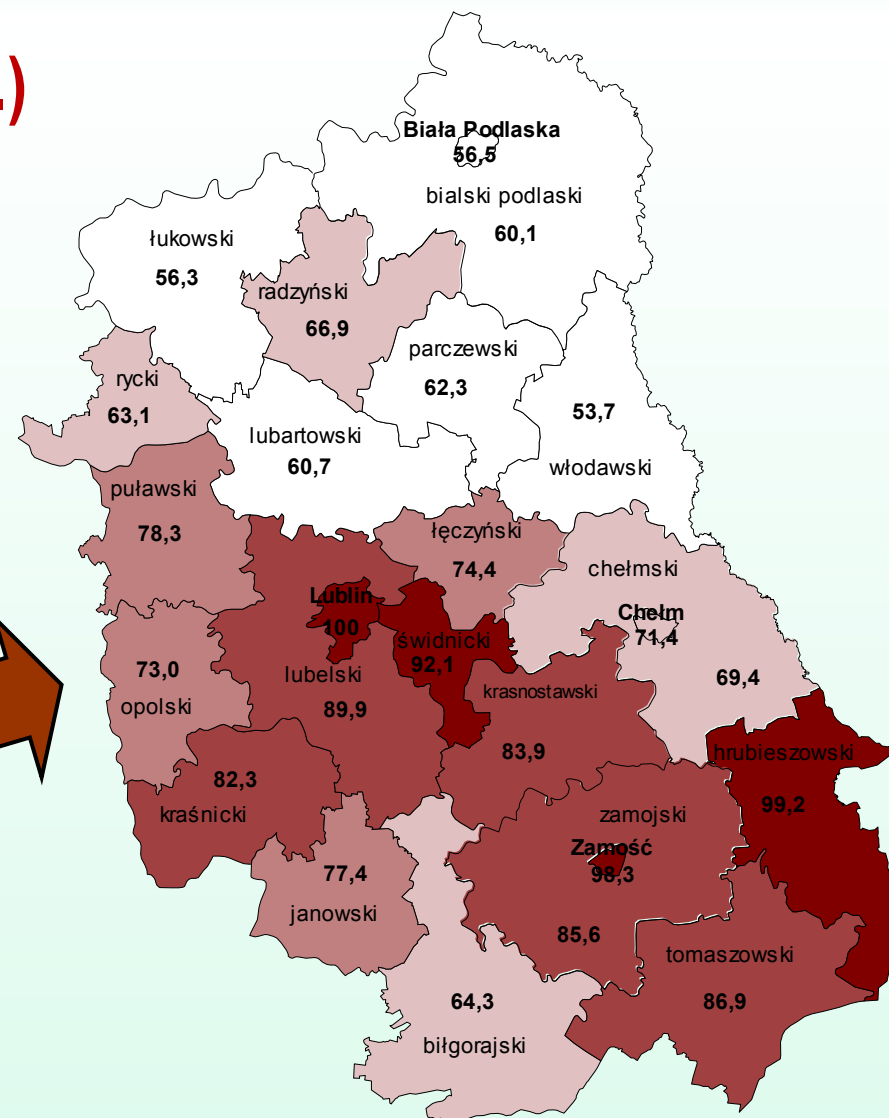
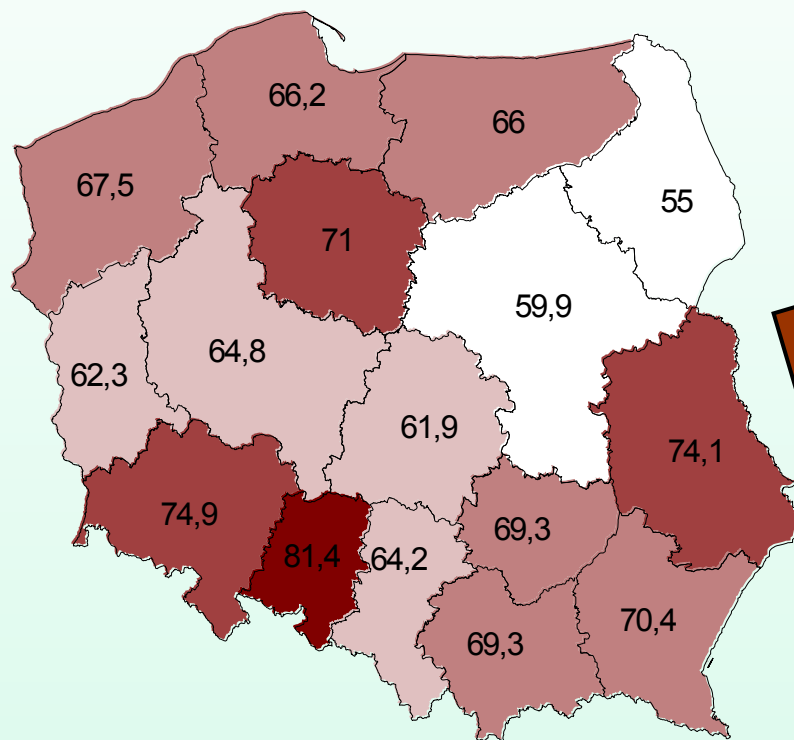
- jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej,**
- struktura obszarowa gospodarstw,**
- zasoby siły roboczej i pociągowej,**
- Zasoby finansowe (kapitałowe)**
- poziom agrotechniki,**
- infrastruktura techniczna gospodarstw,**
- warunki ekonomiczne i organizacyjne gospodarstw,**
- tradycje i poziom kultury rolnej (stan agrochemiczny gleb).**

Regionalne zróżnicowanie polskiego rolnictwa

Województwo	Wskaźnik wrpp (pkt)	Średnia pow. UR w gosp. rolnych (ha) 2020↑	Udział gosp. powyżej 15 tys. € (70 tys. zł) (%) 2016	Pracujący w rolnictwie na 100 ha UR 2020↓	Nawożenie mineralne (kg NPK · ha ⁻¹ UR) (↓=)		Udział gleb o odczynie kwaśnym i bardzo kwaśnym (%) 2017-2020	Zużycie nawozów wapniowych CaO (kg · ha ⁻¹ UR) 2019/20↑
					2010-2013	2019/20		
Dolnośląskie	74,9	17,1	22,1	9,2	165,1	161,8	28=	141,2
Kujawsko-pomorskie	71,0	17,7	42,2	9,9↑	172,9	174,5↑	27	112,1
Lubelskie	74,1 (3)	8,5= (11)	17,0 (12)	22,2↑ (12)	127,1	141,3↑ (6)	47 (6)	89,6 (9)
Lubuskie	62,3	21,0	24,7	7,8	140,1	95,6	39	70,4
Łódzkie	61,9	8,3	21,9	18,1↑	145,2	136,0	60	97,8
Małopolskie	69,3	4,3	6,8	49,2↑	74,3	88,1↑	57	53,9
Mazowieckie	59,9	9,4	26,4	15,2↑	103,3	120,0↑	58	72,7
Opolskie	81,6	20,3	31,9	9,2	220,1	191,3	20	147,3
Podkarpackie	70,4	4,9	5,1	45,4	71,7	88,7↑	66	73,6
Podlaskie	55,0	13,9↓	32,2	11,6=	99,3	125,3↑	62	68,5
Pomorskie	66,2	19,6	33,0	8,1	147,1	143,7	39=	102,3
Śląskie	64,2	7,8	13,2	25,5	126,9	127,4=	42	82,8
Świętokrzyskie	69,3	6,2	14,2	29,9	107,9	109,1↑	40	52,0
Warmińsko-mazurskie	66,0	23,9	40,6	6,4	115,7	112,8	36↓	91,0
Wielkopolskie	64,8	15,1	36,5	11,7	164,1	156,5	40	97,0
Zachodniopomorskie	67,5	30,9	30,5	4,9	167,0	126,1	38	115,9
Polska	66,6	11,1	22,1	15,8	134,4	134,7	43	92,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Rocznik statystyczny rolnictwa; Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2019 r.; Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2016 r.; Środki produkcji w rolnictwie w roku gospodarczym 2019/2020)

Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w woj. lubelskim wg IUNG-PIB (Polska – 66,6 pkt.)

Powierzchnia i ludność w 2020 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska
1.	Powierzchnia ogółem w 2021 r. [km²] udział w %	25123 8,0	312706 100,0
2.	Ludność [tys.] udział w %	2095 5,5	38265 100,0
3.	Gęstość zaludnienia [osób/km²]	83	122
4.	Ludność zamieszkująca na obszarach wiejskich w %	53,6	40,1
5.	Produkt krajowy brutto (PKB) w 2019 r.: - na mieszkańca (tys. zł) - relatywnie (%)	40,8 68,3	59,7 100
6.	Pracujący w rolnictwie [osób/100 ha UR]	22,2	15,8
7.	Udział pracujących w rolnictwie w stosunku do kraju w %	13,2	100,0

* Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Rocznik statystyczny rolnictwa 2021; Rocznik statystyczny województw 2021)

Ocena przydatności rolniczej i struktura użytków rolnych w 2020 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska
1.	Powierzchnia UR ogółem w tys. ha udział w %	1371,8 9,3	14681,6 100,0
2.	Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wg IUNG w pkt jakość i przydatność gleb agroklimat rzeźba terenu warunki wodne	74,1 55,8 10,6 4,0 3,8	66,6 49,5 9,9 3,9 3,3
3.	Struktura UR* w % grunty orne (zasiewy + ogrody przydomowe) TUZ uprawy trwałe (w tym sady) grunty ugorowane	77,5 14,9 5,3 1,0	73,3 21,7 2,4 1,2

* - w dobrej kulturze

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Rocznik statystyczny rolnictwa 2019)

Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2020 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska
1.	Liczba gospodarstw z użytkami rolnymi w tys.	161	1318
2.	Liczba gospodarstw z UR powyżej 1 ha w tys. udział w %	159 12,3	1292 100,0
3.	Udział wybranych grup obszarowych gospodarstw w ogólnej ich liczbie w %		
	0-1 ha	1,5	1,9
	1,01-5 ha	50,9	50,2
	5,01-20 ha	39,8	36,9
	20,01-50 ha	6,2	8,0
	powyżej 50 ha	1,6	3,0
4.	Średnia powierzchnia UR w gospodarstwach rolniczych ogółem w ha	8,5	11,1
5.	Wyposażenie gospodarstw w ciągniki rolnicze (2016)		
	w tys. szt. %	174,0 12,0	1448,1 100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Rocznik statystyczny województw 2021)

Gospodarstwa rozwojowe

Wyniki badań IERiGŻ-PIB wskazują, że udział gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha użytków rolnych może być wyznacznikiem konkurencyjności rolnictwa w regionie”

- Według IERiGŻ-PIB za gospodarstwa rozwojowe uznać należy te, które uzyskiwały dochód z gospodarstwa w przeliczeniu na godzinę pracy w posiadanym gospodarstwie większy od jednostkowej stawki wynagrodzenia pracy w gospodarce krajowej;
- Liczba takich gospodarstw (w kraju) wynosiła:
w roku 2013 – 129,8 tys., a w roku 2016 – 147,2 tys.
Przeciętna powierzchnia takich gospodarstw to 53,5 ha użytków rolnych.

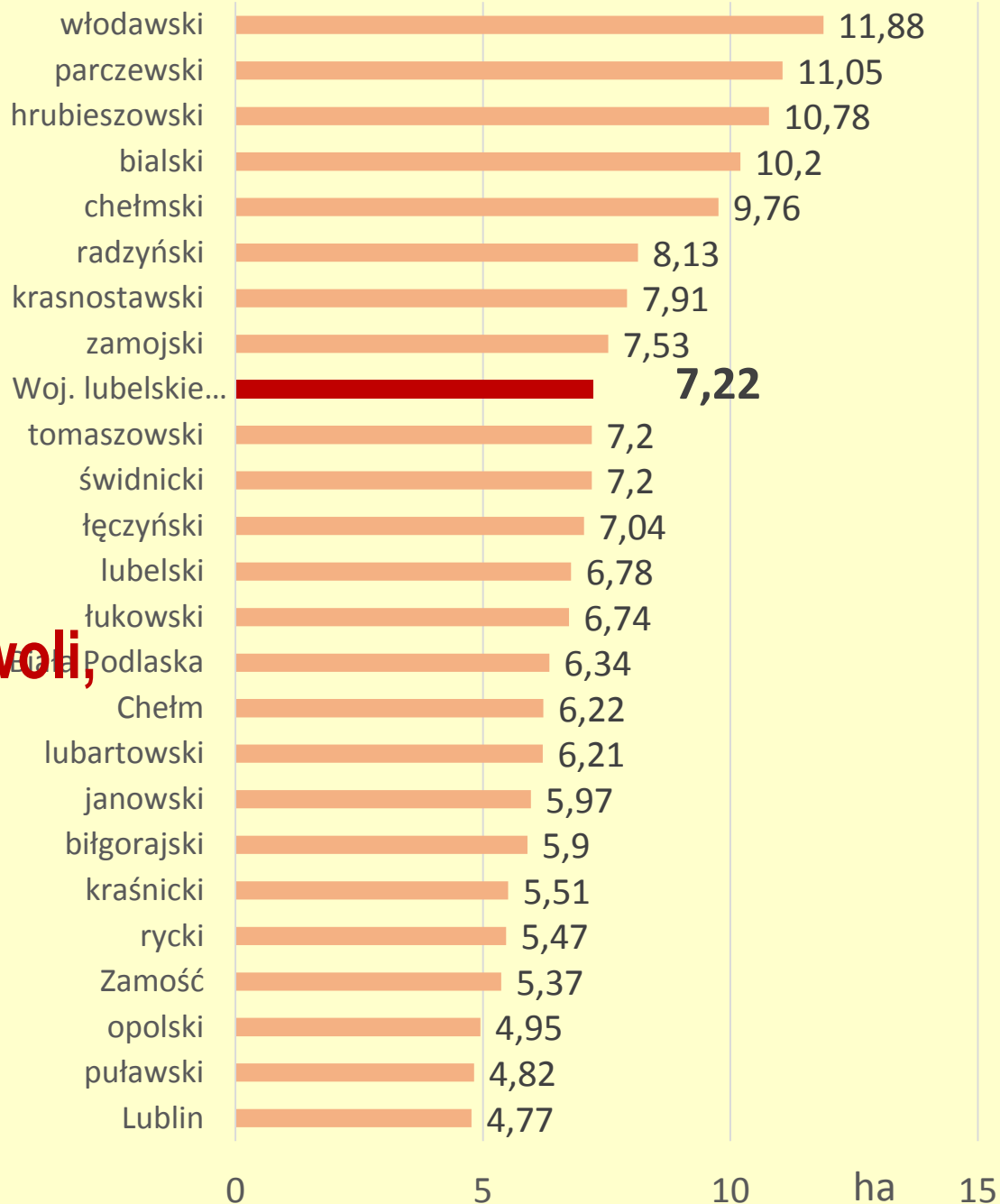
Cechy charakterystyczne gospodarstw powyżej 50 ha UR

- **ukierunkowanie na towarową produkcję roślinną; zwierzęcą**
- **niższe zatrudnienie;**
- **stosowanie nowoczesnych, innowacyjnych technologii;**
- **większe wykorzystanie tzw. postępu hodowlanego kwalifikowanego, m.in. stosowanie materiału siewnego, utrzymanie właściwego stanu agrochemicznego gleb, itp.;**
- **wyższa wydajność, efektywność produkcji**
- **większa skala i towarowość produkcji;**
- **wyższy dochód rolniczy na 1 ha i 1 pełnozatrudnionego;**
- **dążenie do racjonalizacji kosztów poprzez optymalizację nawożenia;**
- **stosowanie integrowanej ochrony roślin i uproszczeń uprawowych.**

**Średnia powierzchnia
gospodarstwa
powyżej 1 ha UR
wg powiatów
(PSR 2010)**

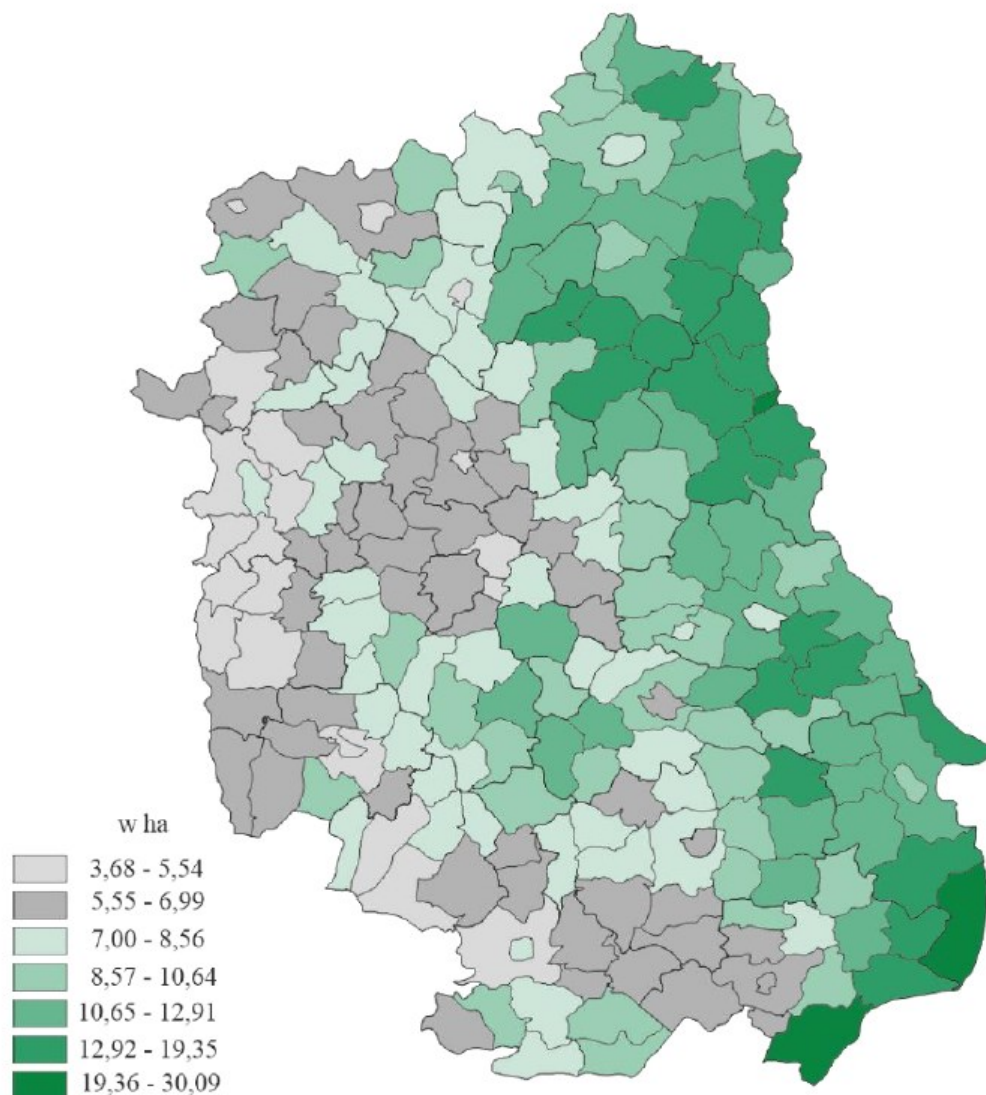
**Zmiany następują powoli,
a ich dynamika jest
zróżnicowana wg
powiatów i gmin.**

**Lubelskie
(PSR 2020)- 8,5 ha**

Średnia powierzchnia UR w 2020 r. wg gmin (PSR 2020)

Zmiany następują powoli,
a ich dynamika jest
zróżnicowana wg
powiatów i gmin.
Lubelskie (2020)- 8,5 ha

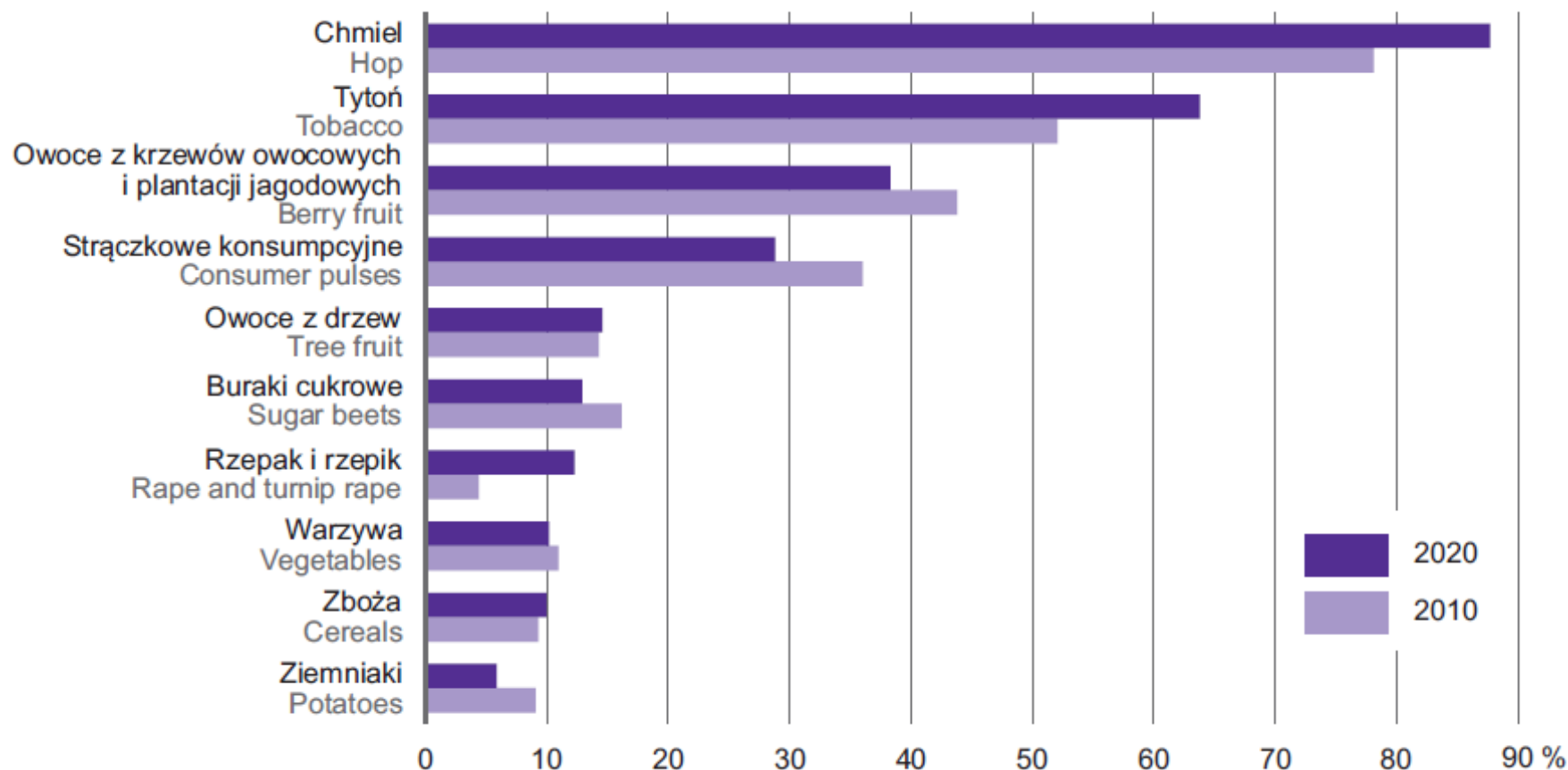
Źródło: WUS Lublin (PSR 2020 wyniki
ostateczne w woj. lubelskim)

Struktura zasiewów i udział w krajowej produkcji wybranych roślin (średnio z lat 2018-2020)

Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska
Udział w strukturze zasiewów [%]		
Zboża ogółem [%]	71,8	71,2
w tym udział pszenicy i jęczmienia [%]	37,6	30,1
Rośliny oleiste [%]	11,6	8,8
Ziemniak [%]	1,4	2,6
Burak cukrowy [%]	3,5	2,2
Kukurydza na zielonkę [%]	2,5	5,8
Udział w krajowej produkcji (zbiorach) [%]		
Zboża ogółem [%]	10,8	100
w tym udział pszenicy i jęczmień [%]	14,0	100
Rośliny oleiste [%]	13,5	100
Ziemniak [%]	6,0	100
Burak cukrowy [%]	14,8	100
Kukurydza na zielonkę [%]	5,3	100
Warzywa gruntowe	10,3	100
Owoce (sady, krzewy i jagodniki)	17,6	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Produkcja upraw rolnych i ogrodnich; Rocznik statystyczny rolnictwa)

Udział woj. lubelskiego w krajowej produkcji wybranych ziemioplodów

Źródło: WUS Lublin (Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2021)

Tendencje zmian w strukturze zasiewów woj. lubelskiego w latach 2002-2020

- **wzrost udziału pszenicy (często uprawa w monokulturze),**
- **wydatne zmniejszenie udziału i powierzchni uprawy ziemniaka oraz buraka cukrowego,**
- **zmniejszenie udziału roślin pastewnych,**
- **wzrost udziału kukurydzy (uprawianej na ziarno).**

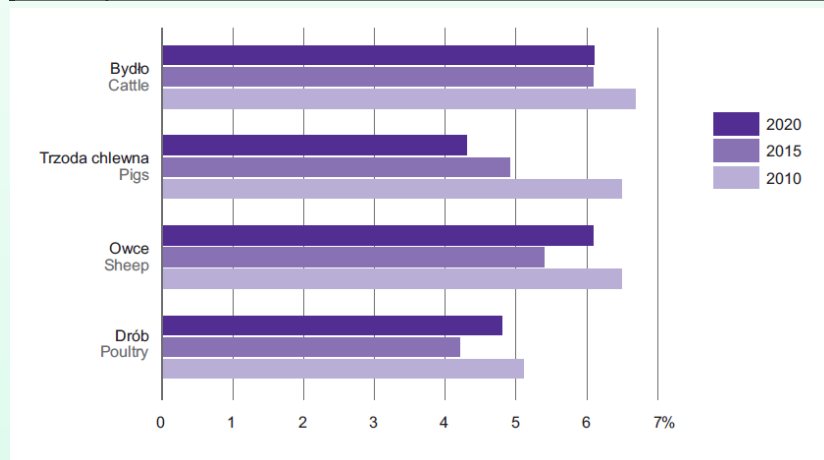
Plony wybranych roślin uprawnych (średnia z lat 2018-2020)

Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska
zboża ogółem w t/ha średnio 2011-2013	3,21	3,64
2018-2020	4,20	3,95
pszenica	5,07	4,60
kukurydza na ziarno	6,98	6,39
rzepak i rzepik	2,87	2,85
ziemniak	27,6	26,4
burak cukrowy	55,5↓	59,4
kukurydza na zielonkę	51,7	42,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Produkcja upraw rolnych i ogrodnich)

Pogłowie zwierząt i wybrane elementy produkcji zwierzęcej w 2020 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska
1.	Obsada zwierząt w SD/100 ha UR	28,9↑	47,5↑
2.	Pogłowie zwierząt bydło w tys.	384,3↑	6343,7↑
	%	6,1	100
	trzoda chlewna w tys.	484,0↓	11432,6↓
	%	4,2↓	100
	drób kurzy w tys.	8369↑	185714↑
	%	4,5↑	100
3.	Produkcja żywca rzeźnego w wadze żywej w kg/ha UR	205↓	493
4.	Produkcja mleka krowiego w l/ha UR	564↑	981↑
5.	Przeciętny roczny udój od 1 krowy w l	5547↓	5946↑

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Rocznik statystyczny rolnictwa; Rocznik statystyczny woj. lubelskiego)

Wartość skupu produktów rolnych na 1 ha UR, średnia z lat 2018-2020

Lp.	Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska
1.	Udział skupu w produkcji w % (2020)		
	zboża podstawowe	23,9	40,4
	ziemniaki	13,4	24,7
	warzywa	25,4	31,3
	owoce	47,9	55,3
	żywiec rzeźny*	81,6	89,2
	mleko krowie	75,0	84,1
2.	Ogółem w zł	2934	4472
	Produkty roślinne w zł	1495	1348
	Produkty zwierzęce w zł	1439	3124

* - (łącznie z tłuszczami); produkcja zbilansowana importem i eksportem w wadze poubojowej ciepłej
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Rocznik statystyczny rolnictwa)

Skala produkcji, konkurencyjność, postęp technologiczny

Według IERiGŻ PIB „o konkurencyjności rolnictwa decyduje skala produkcji, oceniana za pomocą powierzchni gospodarstw i ich towarowości, a także zróżnicowanego zainteresowania postępem technologicznym”.

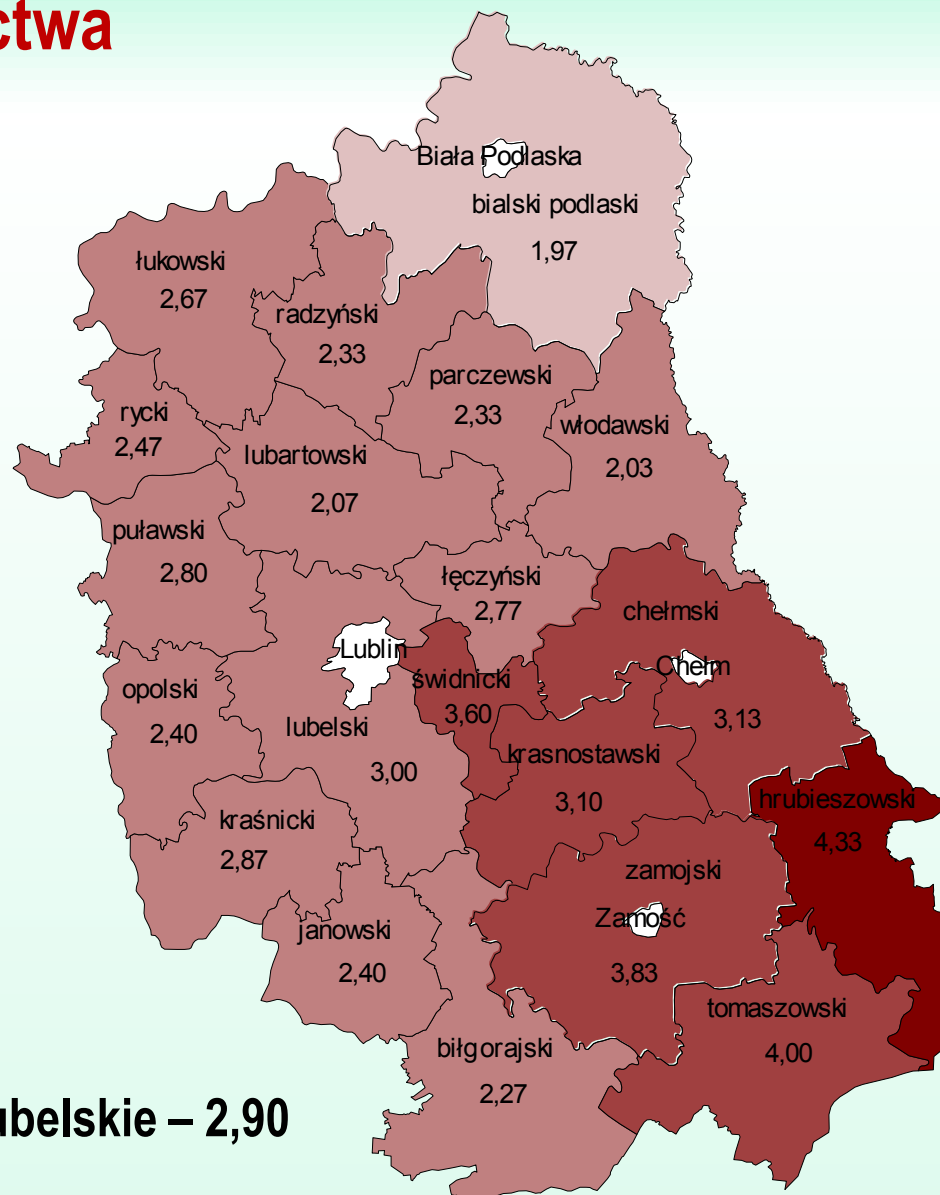
/Józwiak W., Sobierajewska J. i in. 2019/

Większa skala produkcji to relatywnie niższe koszty stałe w przeliczeniu na 1 ha i jednostkę produktu oraz lepsze i bardziej racjonalne wykorzystanie ciągników i maszyn, a także wyższa wydajność pracy.

Przestrzenne zróżnicowanie poziomu potencjału agroekologicznego rolnictwa woj. lubelskiego

Kryteria doboru wskaźników:

- jakość przestrzeni rolniczej;
- pokrycie gleby roślinnością;
- stan agrochemiczny gleb

woj. lubelskie – 2,90

Potencjał (pkt)

Udział poszczególnych typów obszarów specyficznych w woj. lubelskim na tle Polski

Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska
Obszary specyficzne:		
Objęte ochroną przyrody	20,8	25,2
Potencjalnie zalewowe	3,0	6,6
Podmiejskie	2,8	5,4
Problemowe (OPR-y)	41,6	30,8
Górskie i podgórskie	0,0	4,6
Razem	52,8	49,7

Źródło: Matyka i in. na podstawie danych GUS

Obszary problemowe rolnictwa (OPR) woj. lubelskiego na tle Polski

Lp.	Wyszczególnienie	Woj. lubelskie	Polska
1.	Ogólna liczba gmin wiejskich i wiejsko-miejskich	193	2171
2.	Liczba gmin włączonych do OPR	84	820
3.	Liczba gmin włączonych do OPR		
	z 1 czynnikiem limitującym	61	544
	z 2 czynnikami limitującymi	22	204
	z 3 i więcej czynnikami limitującymi	1	72
4.	% gmin włączonych do OPR	44	38

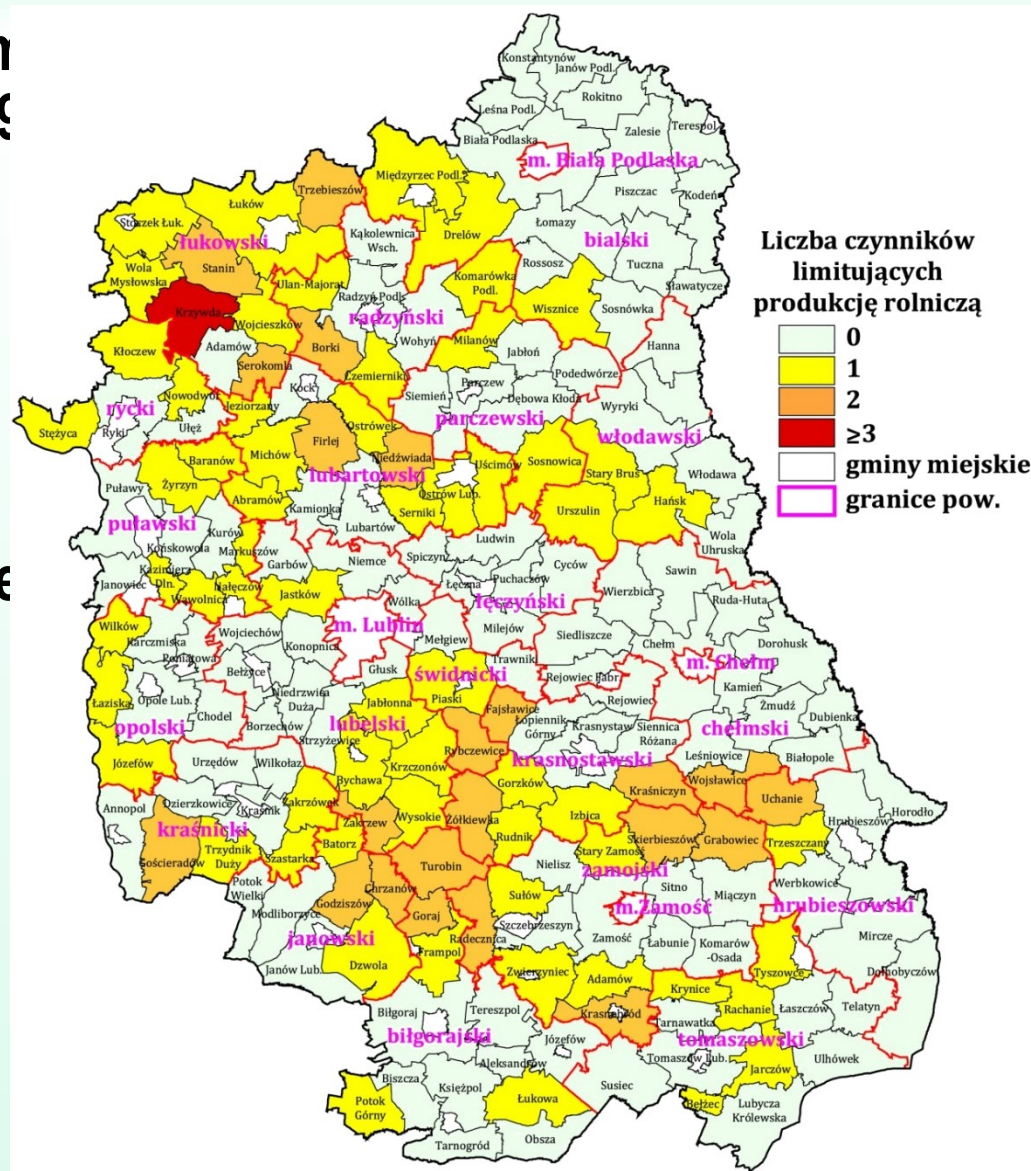
Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Jadczyżyna, 2009

Czynniki ograniczające produkcję rolniczą

Wyznaczniki obszarów problem (OPR) – J. Jadczyzyn (2009)

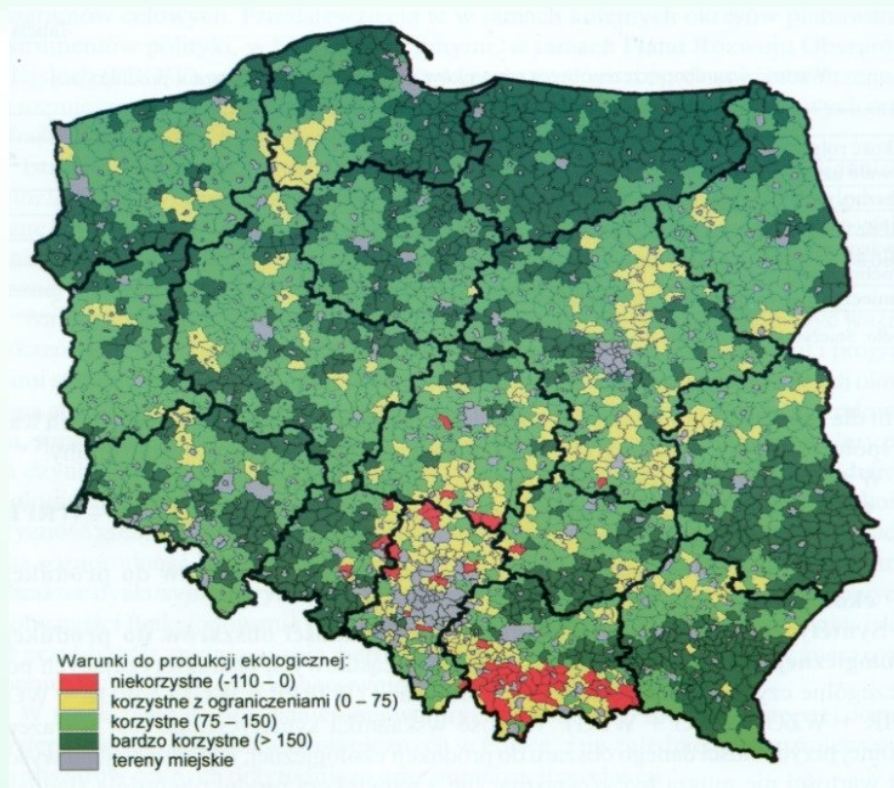
- rozdrobnienie gruntów;
- skrajnie niekorzystne ONW;
- niska zawartość próchnicy;
- silne zagrożenie erozją;
- bardzo silne zakwaszenie gleb;
- zanieczyszczenie gleb.

Rozłóg gruntów a konkurencyjność rolnictwa

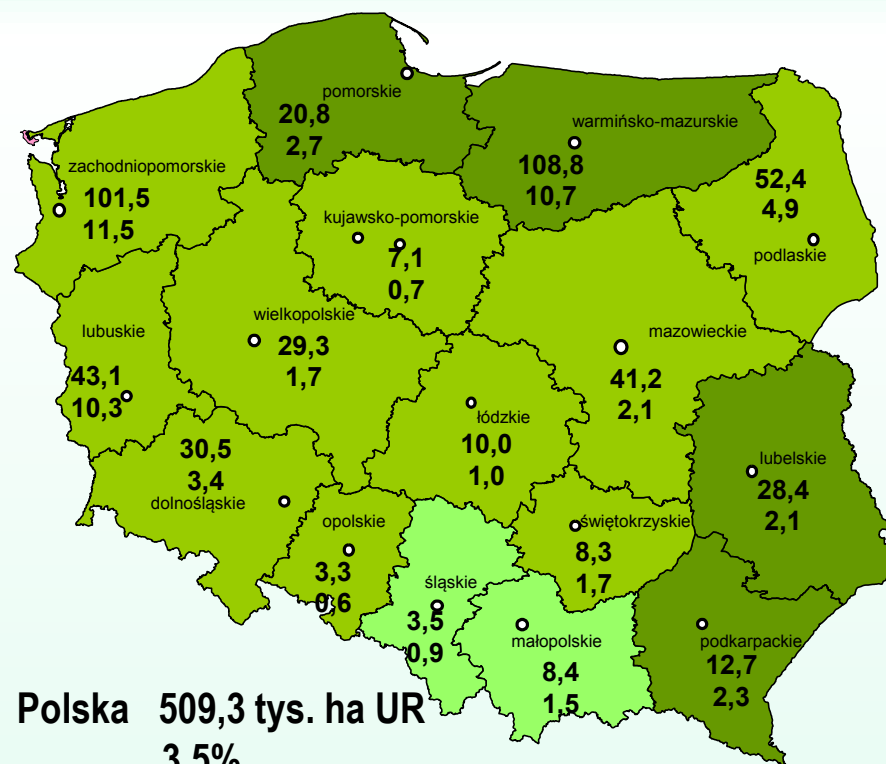
- **Prace scaleniowe powinny być jednym z priorytetów polityki rolnej, ponieważ wyniki badań wskazują na rozliczne skutki tego zjawiska, które podsumowuje B. Głębocki (2014):**
„każde pogorszenie się rozłogu gruntów powoduje wzrost kosztów produkcji, zwiększa czas pracy nieproduktywnej, a tym samym obniża opłacalność i konkurencyjność wytwarzanych przez te gospodarstwa produktów...”
- **Dzierżawa ziemi może odegrać znaczącą rolę w poprawie struktury obszarowej gospodarstw, nie powodując uszczuplenia środków na ich modernizację.**

Rolnictwo ekologiczne a konkurencyjność rolnictwa

Przestrzenne zróżnicowanie syntetycznego środowiskowego wskaźnika przydatności do produkcji ekologicznej (SŚWP) w gminach.

Źródło: Stuczyński T. i in. 2007

Polska 509,3 tys. ha UR
3,5%

Powierzchnia UR w gospodarstwach ekologicznych w 2020 r. (tys. ha) i jej udział w pow. UR ogółem.

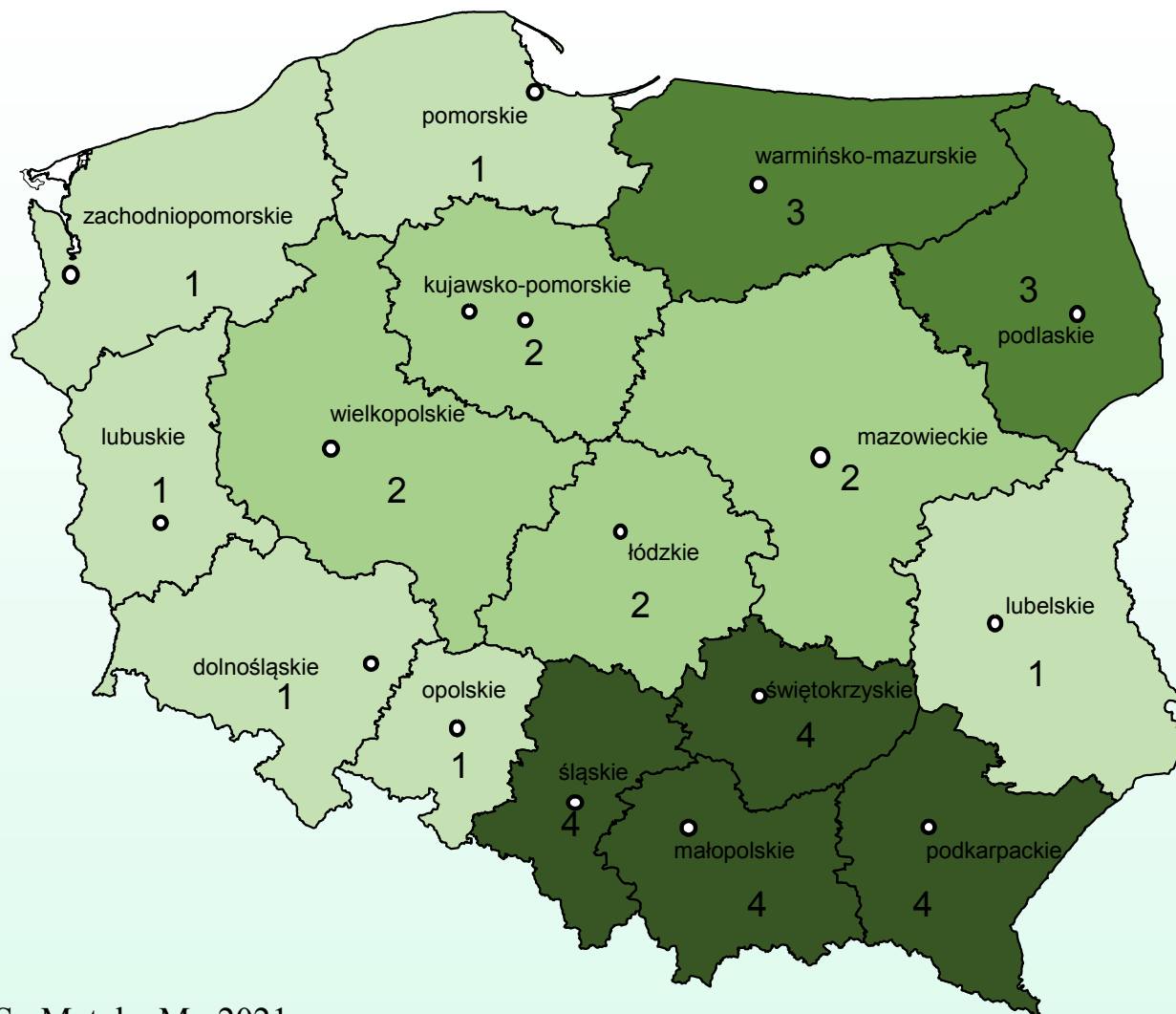
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Scenariusz realistyczny – pow. ekologicznych UR w 2030 r. - ok. 0,9-1 mln ha (około 6-7% UR w kraju)

Scenariusz optymistyczny – ok. 1,89 mln ha (około 13% UR w kraju)

/Jończyk i in. 2021/

Podział województw na skupienia o zróżnicowanej towarowości rolnictwa jako przesłance innowacji

Źródło: Krasowicz S., Matyka M., 2021

Specjalizacja rolnictwa jako wyznacznik kierunków innowacji

skupienia Nr	Województwa (grupy województw)	Cechy charakterystyczne
1 (6)	dolnośląskie, opolskie, lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie, <u>lubelskie</u>	• zróżnicowanie wwrpp, specjalizacja w towarowej produkcji zbóż i <u>roślin przemysłowych, owoców i warzyw</u> (lubelskie) • relatywnie niska obsada zwierząt • relatywnie mniejszy udział produkcji zwierzęcej w towarowej produkcji rolniczej
2 (4)	kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, łódzkie, mazowieckie	• intensywne rolnictwo, specjalizacja w różnych gałęziach produkcji rolniczej • relatywnie wyższy udział województw w rolniczej produkcji towarowej niż w powierzchni UR
3 (2)	warmińsko-mazurskie, podlaskie	• rozwinięta towarowa produkcja zwierzęca (mleko) i żywiec wołowy • wysoki udział TUZ w strukturze UR • wysoki udział roślin pastewnych na GO (zwłaszcza kukurydzy)
4 (4)	śląskie, małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie	• duże rozdrobnienie gospodarstw • niska wartość skupu w zł/ha • niskie zużycie nawozów mineralnych w kg NPK/ha UR • znaczący udział owoców i warzyw w strukturze produkcji towarowej

Źródło: Krasowicz S., Matyka M., 2021

- Istniejące uwarunkowania przyrodnicze i organizacyjno-ekonomiczne w sposób istotny oddziałują na konkurencyjność produkcji rolniczej w województwie lubelskim.
- Z uwagi na dobre jakościowo gleby, w województwie uprawia się rośliny intensywne (w tym specjalne, o dużej pracochłonności). Województwo wyróżnia się jedną z największych w kraju produkcją owoców z drzew i krzewów jagodowych oraz warzyw gruntowych.
- Mimo znaczących przewag w niektórych kierunkach produkcji, w tym głównie owoce, warzywa, wykorzystanie potencjału w wielu gałęziach produkcji rolniczej (głównie zwierzęcej) jest relatywnie niskie.
- Słabą stroną województwa jest niekorzystna struktura obszarowa gospodarstw rolnych, prowadząca do trudności w wyłącznym utrzymaniu się ich właścicieli tylko z rolnictwa. Innym wyróżnikiem jest wyższa niż przeciętnie w kraju liczba tzw. obszarów problemowych.
- Generalnie, rolnictwo województwa lubelskiego jeszcze nie w pełni wykorzystuje posiadane możliwości produkcyjne, widoczne we wskaźnikach produktywności rolniczej (plonowanie roślin, obsady, wydajności zwierząt).

Podsumowanie cd..

- Jedną z przyczyn mniejszego tempa wzrostu plonowania roślin i obniżenia efektywności technicznej są niedomagania organizacyjne rolnictwa Lubelszczyzny (np. znaczne rozdrobnienie areału gospodarstw, zakwaszenie gleb, niższa wydajność pracy).
- Konsekwencją pogorszenia konkurencyjności rolnictwa Lubelszczyzny jest relatywne pogorszenie sytuacji dochodowej ludności rolniczej województwa, rzutując na nasilenie procesów wyludniania i degradacji niektórych jego obszarów.
- Ogólną ocenę sytuacji rolnictwa Lubelszczyzny, jako jednej z wielu (ale znaczącej) gałęzi produkcji, należy odnosić do całokształtu potencjału i możliwości rozwoju województwa.

Wskazane działania na rzecz poprawy konkurencyjności rolnictwa Lubelszczyzny

- optymalizacja wykorzystania gleb użytkowanych rolniczo;
- podniesienie poziomu produkcyjnego gleb przez racjonalne stosowanie nawożenia mineralnego, a zwłaszcza wapnowania;
- systematyczne wzbogacanie gleb w substancję organiczną, w tym również przez poprawną gospodarkę nawozami organicznymi (odchody zwierząt);
- właściwy dobór uprawianych gatunków roślin oraz odmian dostosowanych do miejscowych warunków (racjonalne wdrażanie osiągnięć hodowlanych i technicznych);
- wykorzystanie potencjału produkcyjnego trwałych użytków zielonych przez zwiększenie skali produkcji (koncentrację) zwierzęcej (przeżuwacze) na tych obszarach.

Uwarunkowania konkurencyjności rolnictwa Lubelszczyzny

Dziękujemy za uwagę

Stanisław Krasowicz
Jerzy Kopiński
Andrzej Madej